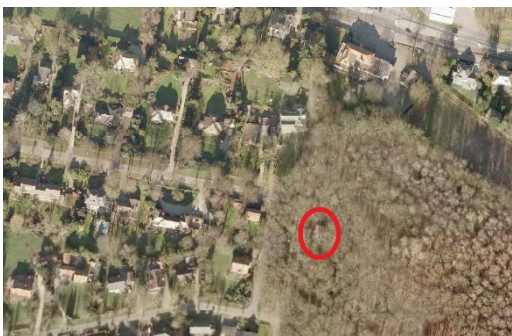

Plaatsingsadvies Gemeentelijk Erfgoedregister

Monumentnummer: ----

Gegevens object

Naam: Bunker type 621 n.A.
Kapperse Bos
Adres: Boslaan ong.
Postcode: 7231 DH (nabij)
Plaats: Warnsveld
Kadastrale aanduiding: Warnsveld, sectie I,
nummer 2293
X-Y coördinaten: 213.183-461.935
Architect: General der Pioniere
und Festungen
Bouwjaar: 1945
Aanpassingen: Afwijkende afmeting
frontmuur
Beschrijving: L. van Midden, J. Krijnen
Datum beschrijving: 01-2024
Datum besluit B&W: -- -- ----

Omschrijving van het monument

Situering en historie

Ten zuiden van de Rijksstraatweg, aan de oostelijke rand van Warnsveld, ligt het Kapperbos. In de noordwestelijke hoek van dit bos, op zo'n 30 meter van de Boslaan, staat een Duitse bunker uit de Tweede Wereldoorlog. Het is een Gefechtsstand van het type 621 n.A. Een bunker van gewapend beton voor commandovoering.

De bunker maakt deel uit van een groep verdedigingswerken van de IJssel-Stellung. Een verdedigingslinie die in de laatste fase van de oorlog opgeworpen werd voor het geval de geallieerden op de Nederlandse kust zouden landen en door de verdedigingslinie aan de kust, de Atlantikwall, zouden breken. De Duitse troepen zouden dan met de IJssel als natuurlijke barrière de geallieerden tegen moeten houden. De verdedigingswerken concentreerden zich rond de rivierovergangen waardoor Zutphen met zijn belangrijke oost-west verbindingen onderdeel werd van de IJssel-Stellung.¹

De Nederlandse bevolking werd eind 1944 door de bezetter gedwongen om deze

¹ Eckstein 1946

verdedigingslinie aan te leggen. In de herfst van dat jaar arriveerde een NSDAP Einsatzstab in Warnsveld voor de aanleg van verdedigingswerken in Warnsveld en directe omgeving. Deze lokale NSDAP-staf was verantwoordelijk voor het verkrijgen van (dwang)arbeidskrachten, middelen en logistieke zaken. De bouw was in handen van het bouwbedrijf van het Derde Rijk, de Organisation Todt (OT). De OT contracteerde het gespecialiseerde bedrijf Ways&Freitag voor de bouw van bunkers in Warnsveld. Specialisten van het leger, de Festungs Pioniere, bepaalden wat er waar gebouwd moest worden door de OT op basis van voorgeschreven typen bouwwerken en toegewezen bouwmaterialen.²

Begin 1945 liet de Organisation Todt in Warnsveld vier verdedigingswerken van gewapend beton aanleggen voor de IJssel-Stellung. In het Kapperbos en bij Huize Baank werden bunkers van het type 621 n.A. Gefechtsstand gebouwd voor commandovoering en bij Huize Baank Rhienderinklaan 1 werden gevechtsschuilplaatsen gebouwd.

Voor de bouw van gewapend betonnen versterkingen in de IJssel-Stellung was een beperkte hoeveelheid grondstoffen beschikbaar omdat Duitsland de beschikbare hoeveelheid moest verdelen over alle bedreigde gebieden van het Derde Rijk. Met de toegewezen hoeveelheid kon een kleine hoeveelheid bouwwerken gemaakt worden waarbij aangegeven werd welke type bouwwerken toegestaan waren. Voor de IJssel-Stellung waren slechts twee typen bouwwerken toegestaan: een bunker voor een antitankkanon en een bunker voor commandovoering. Het resterende beton werd gebruikt voor versperringen, Kochbunkers en kleine bouwwerken zoals de schuilplaatsen aan de Rhienderinklaan en bij Huize Baank.³

Warnsveld en Zutphen waren belangrijk voor de Duitse strijdkrachten. De strategische ligging achter de veilige IJssel-Stellung met uitstekende verbindingen naar oost en west hebben ongetwijfeld een rol gespeeld voor de keuze van Warnsveld als hoofdkwartier voor de Heeresgruppe H die zich op 9 januari 1945 in Warnsveld vestigde. De leiding over deze legergroep was tot 28 januari 1945 in handen van Generaloberst Kurt Student en werd toen overgedragen aan Generaloberst Johannes Blaskowitz. Het hoofdkwartier bleef tot eind maart 1945 in Warnsveld.⁴

Gebrek aan bouw materiaal, tijd, capaciteit, logistieke uitdagingen en de Rijnoversteek van de geallieerden op 24 maart 1945 zorgden ervoor dat de bouwplannen voor de IJssel-Stellung nooit zijn voltooid en dat de linie haar waarde verloor voor de verdediging van het Derde Rijk. Grote betonnen bunkers werden daarom na de Rijnoversteek niet meer gebouwd langs de IJssel. Van de twaalf geplande Gefechtsstände van het type 621 n.A. voor de hele IJssel-Stellung zijn slechts twee exemplaren gebouwd en opgeleverd. Het exemplaar achter Huize Baank en de bunker in het Kapperbos.⁵ Omdat de IJssel-Stellung haar rol had verloren moesten nieuwe linies aangelegd worden om de geallieerden, die nu uit het oosten kwamen, het hoofd te kunnen bieden.⁶ De bunkers in Warnsveld hebben misschien nog een rol gespeeld als veilig onderkomen tijdens de strijd om Zutphen maar niet de rol die hen eigenlijk was toebedacht in het kader van de IJssel-Stellung.⁷

In maart 1946 is de bunker opgenomen door het Bureau Registratie Verdedigingswerken van

² Erfgoedcentrum Zutphen, Archiefnr. 0003, inv.nr. 1445, z.d.; Van Midden 2024

³ Van Midden 2024

⁴ Lexikon der Wehrmacht - Heeresgruppe H, z.d.; Timmerman 2011

⁵ Van Midden 2024

⁶ Atlas van historische vestingwerken in Nederland, 2019

⁷ Zie ook Agema, z.d.; Kuiper 1987

het Ministerie van Oorlog als 'Z4' na aanmelding door de gemeente van de verdedigingswerken op haar grondgebied.⁸ Op 8 juni 1954 is de bunker vervolgens in handen gekomen van de staat.⁹

In een proces om kwik uit bestrijdingsmiddelen terug te winnen is in 1974 behoefte aan een opslaglocatie voor kwikhoudende bestrijdingsmiddelen. De provincie heeft haar oog laten vallen op de bunker in het Kapperbos. De bevolking en gemeente zijn tegen dit plan: 'Stik met je kwik' verschijnt begin 1975 in de regionale krant. Voor de opslag wordt een andere locatie gevonden door defensie.

In 1976 wordt de bunker door Domeinen verkocht aan de gemeente Warnsveld voor dezelfde prijs waarvoor hij in 1954 in handen is gekomen van de staat: 900,- gulden. De gemeente heeft in 1976 het plan opgevat om in de bunker de noodbestuurspost van de civiele verdediging te vestigen en laat de bunker opknappen. Hij wordt gereinigd, voorzien van stroomaansluiting en verlichting wordt geplaatst. Activiteiten die met het plaatsen van een zware deur en een hekwerk rond de ingangspartij in 1977 worden afgesloten. In 1982 wordt een plan gepresenteerd om de noodbestuurspost aan te passen. Dit plan is niet gerealiseerd.¹⁰

In 1986 is de bunker door de gemeente verkocht aan de huidige eigenaar, het Gelders Landschap en Kasteelen. Op dat moment is de zware toegangsdeur geplaatst. In dat zelfde jaar werd een stalen deur met geschilderd hakenkruis gevonden op een perceel tussen Rhienderinklaan en Bergkampweg. De deur is op initiatief van de burgemeester teruggeplaatst in de bunker in het Kapperbos.¹¹

Eind jaren '80 van de vorige eeuw waren er initiatieven om het verhaal van de bunkers meer bekendheid te geven met de vergeefse oproep om een beschermde status te verlenen aan de bouwwerken.¹² In 2020 heeft Gelders Landschap en Kasteelen een survey uit laten voeren naar de fysieke staat van de bunker in aanloop naar een hernieuwd initiatief om de Warnsvelder bunkers een beschermde status te verlenen.¹³

Beschrijving

De bunker in het Kapperbos is in maart 1946 vastgelegd als een 'Gevechtsschuilplaats'. Inmiddels weten we wat de correcte Duitse typering is: Gefechtsstand 621 n.A. De 'n.A.' is een afkorting voor 'neuer Art' wat een vereenvoudigde bouwwijze en uitvoering betrof die 1 november 1944 bekend werd gemaakt. Om de bunker sneller te kunnen bouwen besloot men de lengte van de draagbalken aan te passen en de uitvoering van nissen te wijzigen. Deze uitvoeringen kregen de toevoeging 'n.A.'.¹⁴ De 621 was eind 1942 als standaard bouwwerk toegevoegd aan de serie Regelbauten en had een betonvolume van 410 kuub. Van dit type zijn 1510 exemplaren gebouwd in Europa. Van de variant 621 n.A. zijn tot dusver slechts vier exemplaren bekend in West-Europa, twee in Denemarken bij Grearup en twee in Warnsveld.¹⁵ Deze 621 n.A. versie heeft een betonvolume van ruim 485 kuub.¹⁶ De term 'ruim' is gebruikt omdat de Warnsvelder uitvoering 1 meter langer is dan het voorschrift aangeeft en het totaal volume daardoor snel 60 kuub hoger zal liggen. De westelijk gerichte frontzijde heeft een 3 meter dikke betonnen muur in plaats van de voorgeschreven 2 meter waarmee de Warnsvelder 621 n.A. bunker uniek te noemen is.

⁸ Nationaal Archief, 2.13.167-836, z.d.; Archief Stichting Menno van Coehoorn, z.d.

⁹ Erfgoedcentrum Zutphen, archiefnr. 0003, inv.nr. 1445, z.d.

¹⁰ Erfgoedcentrum Zutphen, archiefnr. 0003, inv.nr. 1445; Archief stichting Menno van Coehoorn, z.d.

¹¹ Kuiper 1987

¹² Agema z.d., Kuiper 1987

¹³ Van Midden 2020b, Van Midden 2020a, Van Midden 2023

¹⁴ Bundes Archiv, RH 11-III/128, z.d.

¹⁵ Rolf 2006

¹⁶ Der Westwall zwischen Niederrhein und Schnee-Eifel - Manfred Groß Wehrmacht RAR, z.d.

De Gefechtsstand was bedoeld om een kleine staf te huisvesten die het gevecht vanuit de bunker konden leiden. Dit type werd daarom voorzien van een of meerdere periscopen en eventueel een open observatie mogelijkheid aan de buitenkant. Dit type Gefechtsstand is in het kader van de de IJssel-Stellung in Warnsveld gebouwd. De bouwtijd voor een bunker zoals die in het Kapperbos is gemiddeld twee tot drie maanden. Begin 1945 is de bouw gestart met het uitgraven van het fundament om ergens eind maart, begin april, opgeleverd te worden aan de Festungspioniere van het leger.

De Gefechtsstand 621 n.A. kent als Regelbau object een vaste maatvoering. Op basis van die gegevens werd gepland en werden grondstoffen en vestings eigen middelen verstrekt. Door lokale omstandigheden kon afgeweken worden van de richtlijn maar dat had wel logistieke consequenties waar rekening mee gehouden moest worden. Dit zien we terug in de Warnsvelder 621 n.A. bunkers. Er is afgeweken van de vaste maatvoering door de bunkers een meter langer te maken dan voorgeschreven. Dat dit bijzonder is blijkt uit de registratie in 1946 waar deze afwijkende meter niet is geregistreerd en een standaard type 621 is beschreven. De bunker in het Kapperbos heeft een afmeting van 10,65 meter bij 9,8 meter en is 5,35 meter hoog. Het dak, keelzijde en zijwanden hebben conform de uitvoering van deze categorie Ständige bouwwerktypen, een dikte van 2 meter gewapend beton. De frontzijde heeft een wanddikte van 3 meter. De oostelijk gerichte keelzijde van de bunker heeft twee ingangen die 1,3 meter boven maaiveld liggen. De noordelijke zijde bevat twee sleuven in het beton, op een hoogte van zo'n 2 meter tussen de sleuven is een ronde buis zichtbaar voor de afvoer van lucht uit de bunker. Tussen beide ingangen aan de keelzijde zitten de instroomopeningen met een beveiligingssysteem om te voorkomen dat explosieven via die buis in de bunker kunnen komen.

Op het dak ligt een dikke laag bladeren en zijn sporen zichtbaar van de bevestiging van communicatie middelen uit de tijd dat de bunker gebruikt werd als noodbestuurspost. Op het dak is de inrichting voor de periscoop compleet aanwezig. Opvallend is de naoorlogse afdekking van de periscoop opening om water uit de werkruimte te houden.

Interieur bunker en indeling

De bunker beschikt aan de oostzijde over twee ingangen, waarbij de linker ingang is dichtgemetseld. De bunker is toegankelijk via een stalen deur in de rechter ingang. Deze is rond 2005 vervangen. Vanuit de ingang komt men binnen in een gang, die beide ingangen met elkaar verbindt. Deze gang is 80 cm breed en 2,40 meter hoog en loopt parallel aan de centrale kamer van bunker. Beide ingangen van de bunkers zijn van binnen voorzien van een kleine aflopende trap (zie plattegrond) en worden beveiligd door een getrapt schietgat waarmee vanuit de centrale werkruimte, vuur uitgebracht kan worden op de ingang. In de centrale kamer bevinden zich twee stalen luiken met een schuif waarmee de schietopeningen kunnen worden gesloten. De organieke stalen deuren in de gang die een aparte ruimte voor de gassluis (gassluis, ruimte die hermetisch afgesloten kan worden om rook en evt. strijdgassen buiten te houden) vormden zijn niet meer aanwezig. Vanuit de gassluis kan de werkruimte van het commandocentrum betreden worden. Deze stalen deur is nog aanwezig, evt. sporen van een hakenkruis zoals in 1986 is gemeld zijn niet te (meer) te zien. Deze centrale ruimte van de bunker is 3,60 meter lang en 5,80 meter breed. In het plafond is een uitsparing zichtbaar voor de periscoop. Of een periscoop geleverd en geplaatst was is nog onbekend.

De ventilatiekanalen zijn duidelijk zichtbaar en bevatten nog sporen van de tijd dat de bunker gebruikt werd als noodbestuurspost. Stroomkabels en een paneel lijken te verwijzen naar die tijd. De bunker bevat graffiti en verfresten waarbij een symbool opvalt. Een '3' met een streep erdoor is ook aangebracht in de gevechtsschuilplaats achter Huize Baank. De vloer en muren van de bunker bestaan uit gewapend beton, het plafond uit gelast plaatstaal.

Gaafheid

De opzet van de bunker en de plattegrond zijn nog in de oorspronkelijke toestand bewaard gebleven. Dat geldt ook voor de afwerking aan de buitenzijde, de betonnen constructie en toegangen en ventilatieopeningen van het gebouw.

De voornaamste uitwendige wijzingen sinds de bouw betreffen de beide toegangen, waarvan er één in het verleden is dichtgemetseld en waarvan de zware deur die in 1986 in de rechter toegang is geplaatst. Daarnaast zijn de naoorlogse aanpassingen duidelijk zichtbaar in de vorm van stroomkabels, de resten van een paneel, de kap over de opening van de periscoop op het dak en de aardpen aan de buitenzijde bij de ingang. Binnen ontbreken twee deuren. De ruimtelijke hoofdstructuur en de afwerking van de ruimten bleef echter goeddeels ongewijzigd. De technische staat van het bouwwerk is en wordt aangetast door vocht. In de bunker stond ten tijde van het bezoek water. De bunker heeft al met al zijn oorspronkelijke verschijningsvorm behouden, ondanks de tijdelijke rol als noodbestuurspost van de civiele verdediging.

Regionale context

Langs de IJssel moesten tientallen zware gevechtsbunkers van het type 703 en twaalf bunkers voor commandovoering van het type 621 n.A. de ruggengraat vormen van de Duitse stoplijn aan de IJssel, de IJssel-Stellung. De gemeente Zutphen had een belangrijke positie in de Duitse IJssel-Stellung waarmee het weer een vertrouwde functie als vestingstad verwierf. Toen de IJssel-Stellung haar waarde had verloren en de Canadese strijdkrachten uit het oosten oprukten werden nieuwe stellingen gegraven met front oost en groeven de Duitse verdedigers zich in. Rond de IJsselsteden Doesburg, Deventer en Zwolle waren ook verdedigingswerken aangelegd, maar die bestonden alleen uit loopgraven en versperringen. Door de verdedigingswerken is er stevig strijd geleverd om de IJsselsteden en hebben met name Doesburg en Zutphen veel geleden.

Zutphen is de enige gemeente in de IJssel-Stellung met uiterst zeldzame en uniek bewaard gebleven restanten van de verdedigingslinie uit 1945, die met Nederlandse dwangarbeid is gebouwd.

Waardering

De bunker in het Kapperse Bos van het type Gruppenunterstand 621 n.A. uit 1945 is van algemeen belang vanwege de volgende waarden:

Architectuurhistorische waarden

- De bunker in het Kapperse Bos is van belang vanwege de karakteristieke vorm en uitvoering.
- De bunker is een goed en kenmerkend voorbeeld van een Duitse bunker uit de Tweede Wereldoorlog.
- Typologisch is de bunker van belang als voorbeeld van een standaardtype bouwwerk dat multifunctioneel gebruikt kon worden als onderkomen voor soldaten maar ook als commandocentrum (Gefechtsstand) voor de verdediging van de IJssel-Stellung.

Stedenbouwkundige waarden

- De bunker in het Kapperse Bos is ruimtelijk en stedenbouwkundig van belang is onderdeel van een ensemble van vijf Duitse bunkers aangelegd ten oosten van Warnsveld.

Cultuurhistorische waarden

- De bunker in het Kapperse Bos is van belang als tastbare getuige van de oorlogshandelingen rondom Zutphen en Warnsveld tijdens de bevrijding in de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog.
- De bunker is krijgskundig van belang als voorbeeld van een gefechtsstand binnen een ensemble bunkers als onderdeel van de IJssel-Stellung en als tastbaar relict van de krijgskundige ontwikkeling in de eerste helft van de twintigste eeuw en de laatste fase van het Derde Rijk.
- De bunker is een tastbaar relict van de periode van de Koude Oorlog.

Gaafheid/herkenbaarheid

- De bunker in het Kapperse Bos is van belang vanwege de gaaf bewaard gebleven hoofdvorm en algemene opzet van de bunker.
- De bunker is van belang vanwege het bewaard gebleven exterieur en interieur, omvattende de plattegrond, toegangen, schiet- en ventilatiegaten.
- De bunker is van belang als onderdeel van een nog compleet bewaard gebleven en intact ensemble bunkers.

Zeldzaamheid

- De bunker in het Kapperse Bos is voor Zutphen van belang vanwege de zeldzaamheid. Vergelijkbare bunkers komen in dit deel van Nederland niet voor en tastbare relictten van Duitse verdedigingswerken uit de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog zijn uiterst zeldzaam.
- De aanwezige en complete periscoop inrichting op het dak is zeldzaam.

Advies

De Gefechtsstand 621 n.A. in het Kapperbos te Warnsveld is voor de gemeente Zutphen van architectuurhistorische en cultuurhistorische betekenis. De bunker was onderdeel van de IJssel-Stellung en vormde met de andere bunkers rondom huis 't Velde, Rhienderinklaan en Huize Baank een cluster voor de commandocentra die zich in Warnsveld bevonden. De bunker is bovendien zeldzaam en heeft daardoor een hoge informatieve waarde. Daarbij is de bunker samen met het exemplaar achter Huize Baank uniek door de afwijkende dikte van de betonnen frontzijde. Van deze variatie zijn geen andere exemplaren bekend. De bunker vormt met de vier andere bunkers in de omgeving het laatste overblijfsel binnen de gemeente Zutphen dat getuigt van de IJssel-Stellung, de bouwprojecten van de Organisation Todt en de Nederlandse dwangarbeid voor de NSDAP. Hiermee geven de bunkers ten oosten van Warnsveld een uniek inzicht in de situatie van de gemeente Zutphen en zijn inwoners tijdens de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog.

De periode van wederopbouw en nieuwe spanning tijdens de Koude Oorlog zijn ook zichtbaar in het object waardoor het verhaal van de bunker zich niet tot de Tweede Wereldoorlog beperkt maar tot ver daarna.

Plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Bronnen

- 2.13.167 Inventaris van het archief van het 2e Geniecommandement, Bureau Registratie Verdedigingswerken van het Ministerie van Defensie (zgn. 'Bunkerarchief'), (1923) 1946-1987 (1992) | Nationaal Archief. (z.d.). Geraadpleegd 5 januari 2024, van <https://www.nationaalarchief.nl/onderzoeken/archief/2.13.167>
- Archief Stichting Menno van Coehoorn
- Bundes Archiv, RH 11-III/128. (z.d.)
- Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken (575-serie). (z.d.)
- Erfgoedcentrum Zutphen, (z.d.). Archief van Organisation Todt te Warnsveld (1944-1945).
- Erfgoedcentrum Zutphen, Inventaris van het archief van de gemeente Zutphen (1920-1980), nummer toegang 0003, inventarisnummer 1445. (z.d.)
- Erfgoedcentrum Zutphen, Huize (Groot) Baank). (z.d.), geraadpleegd 4 januari 2024, van <https://erfgoedcentrumzutphen.nl/onderzoeken/beeldbank/detail/9772c9bc-d2d9-11df-acc9-330146576265>
- National Archives, RG242

Literatuur

Agema, ing. J., *De bunker van Warnsveld.*, Stichting Menno van Coehoorn. (z.j.)

Eckstein, W., *Bericht über meine Tätigkeit als Kommandant der Befestigungen Niederrhein.* NIMH. Allendorf: Headquarters Unites States Army, 1946

Fleischer, W., *Feldbefestigungen des deutschen Heeres.*, Nebel Verlag GmbH 2004

Groß, Manfred, *Der Westwall zwischen Niederrhein und Schnee-Eifel*, Köln 1982

Harmelink, W., *Vestingstad Zutphen 1944-1945. Onderzoek naar Duitse bunkers in de gemeente Zutphen.*, afstudeerscriptie Saxion Hogeschool Deventer 2019

Kruijff, Teun de e.a. (red.), *Atlas van historische vestingwerken in Nederland*, Utrecht 2019

Kuiper, J. M., *De bunkers van Warnsveld*, 1987.

Lexikon der Wehrmacht—Heeresgruppe H. (z.d.). Geraadpleegd 5 januari 2024, van <https://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Gliederungen/Heeresgruppen/HeeresgruppeH.htm>

Midden, L. van, 'Bunkers in Warnsveld: unieke sporen van gat in Duitse verdediging', *Zutphense Pracht* 17, 2020, 48-51

Midden, L. van. (2020b), *Verslag Warnsveld 621nA GLK.*

Midden, L. van. (2023), Bescherming voor de IJssel-Stellung. *Saillant*, 4(2023), 4-8.

Midden, L. van, (2024), *Panther-Stellung, Een Duitse verdedigingslinie gebouwd door Nederlandse dwangarbeiders tussen IJsselmeer en Westwall (1944-1945)* [2024,manuscript].

Neijssingh, C. N. J., *Het Bunkerarchief, Overzicht van Duitse bunkers in Nederland (1940-1945).* 2023

Rolf, R. en H. Sakkers, *Duitse bunkers in Nederland*, Amsterdam 1979.

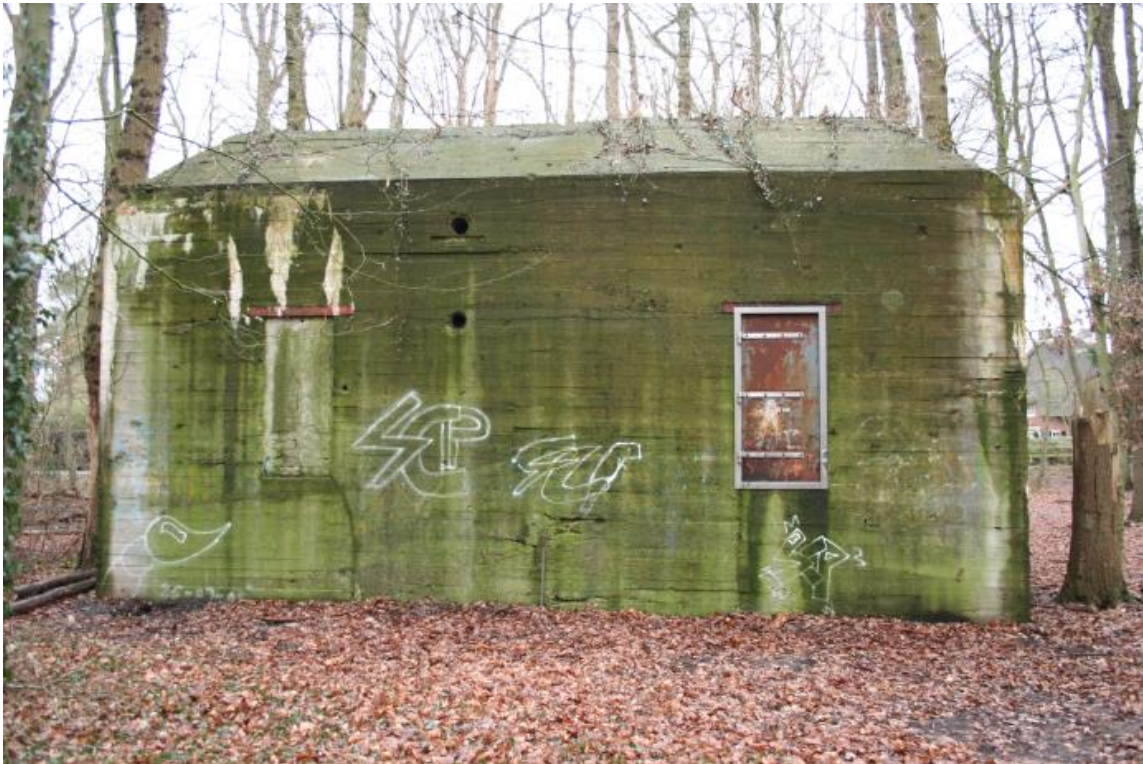
Rolf, R., *Atlantikwall, batteries and bunkers*. PRAK Publishing, 2014

Rolf, R., *Regelbauten: Atlantic wall typology = Typologie du mur de l'Atlantique = Atlantikwall-Typenheft*, Prak publishing, 2019

Scholten, F.W.J., 'De ontmanteling van de Vesting Zutphen', *Zutphen* 1982.

Timmerman, H., 'Het bombardement op Gorssel 18 maart 1945', In: *Ons Markenboek*, 2011

Bijlage: afbeeldingen bunker Kapperse Bos

▲ Oostzijde van de Gruppenunterstand type 621 n.A. in het Kapperse Bos met de twee toegangen. Foto gemeente Zutphen 2006

▲ De bunker in het Kapperse Bos vanuit het noordoosten. Foto gemeente Zutphen 2006

▲ De linker toegang van de bunker is in 1986 dichtgemetseld. Foto gemeente Zutphen 2006

▲ Trap achter de linker toegang met deel van de gang naar de centrale groepsruimte en de rechter ingang. Foto W. Harmelink 2019

▲ Schietopening met luik en ventilatiegat (links) tussen de linker ingang en de centrale groepsruimte. Foto W. Harmelink 2019

► Gruppenunterstand 621 n.A. Kapperse Bos met de gang tussen de twee toegangen en rechts op een kier de deur naar de centrale groepsruimte. Foto W. Harmelink 2019

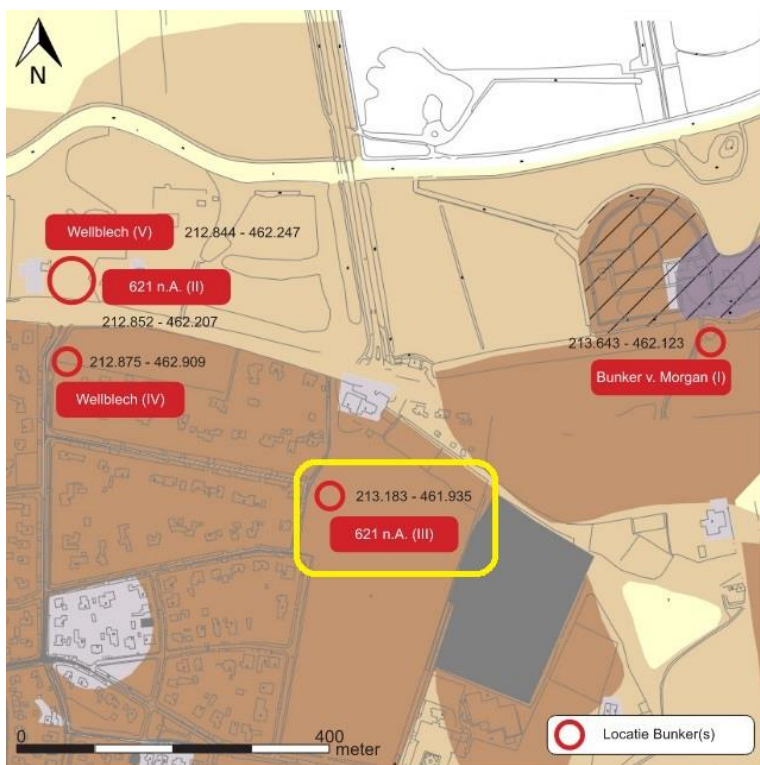

◀ Naoorlogse sporen uit de tijd dat de bunker gebruikt werd als noodbestuurspost voor de civiele verdediging. Foto Leo van Midden 2020

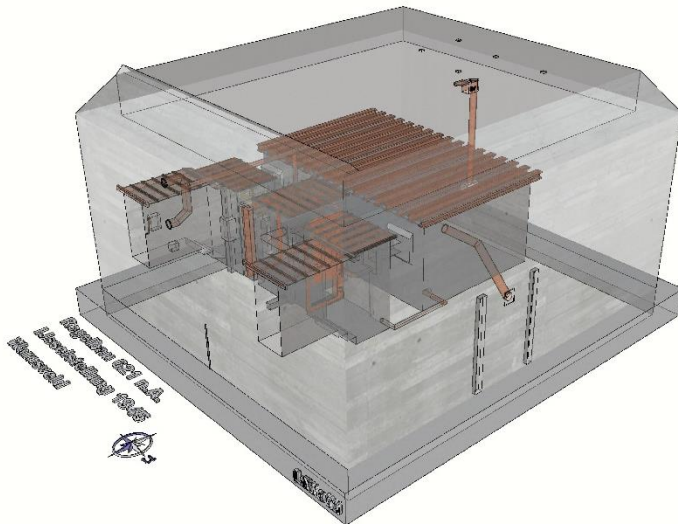
▲ Onderdeel van de periscoopinstallatie op het dak van de bunker met naoorlogse aanpassing als vochtwering.

▲► Naoorlogse aanpassing op het dak, vermoedelijk voor de bevestiging van communicatie-apparaat. Foto's Leo van Midden 2020

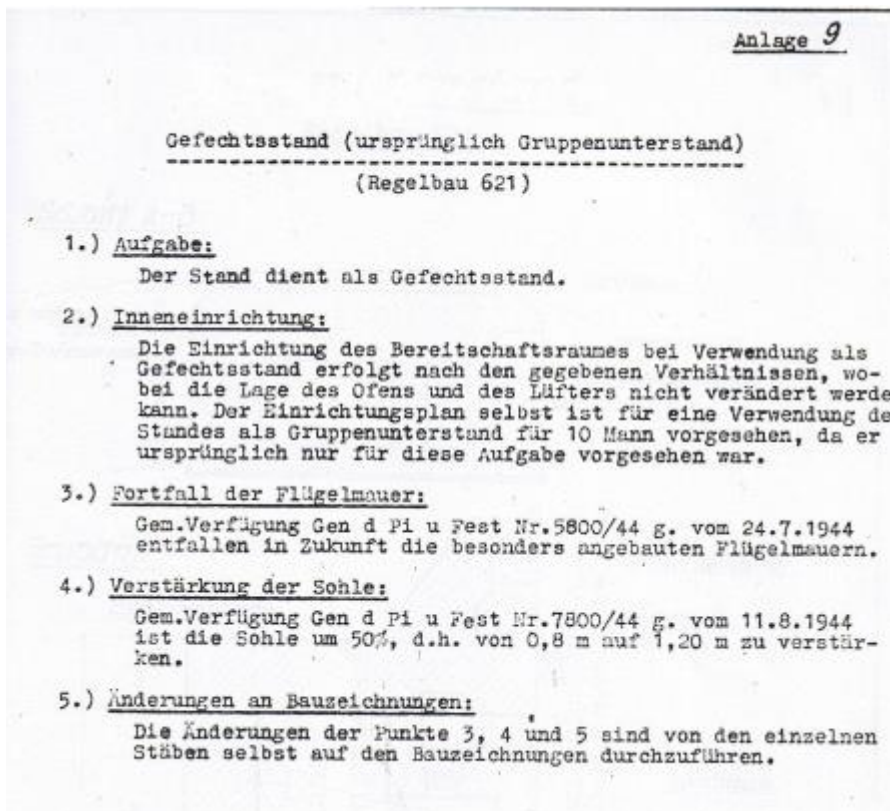

Figuur 72: Uitsnede van de archeologische waardenkaart gemeente Zutphen. Locatie bunkers met rood omcirkeld.

◀ Uitsnede van de archeologische waardenkaart gemeente Zutphen met in rood omcirkeld het ensemble bunkers ten oosten van Warnsveld. Geel gemarkeerd de Gruppenunterstand 621 n.A. Kapperse Bos. Overgenomen uit Harmelink 2019

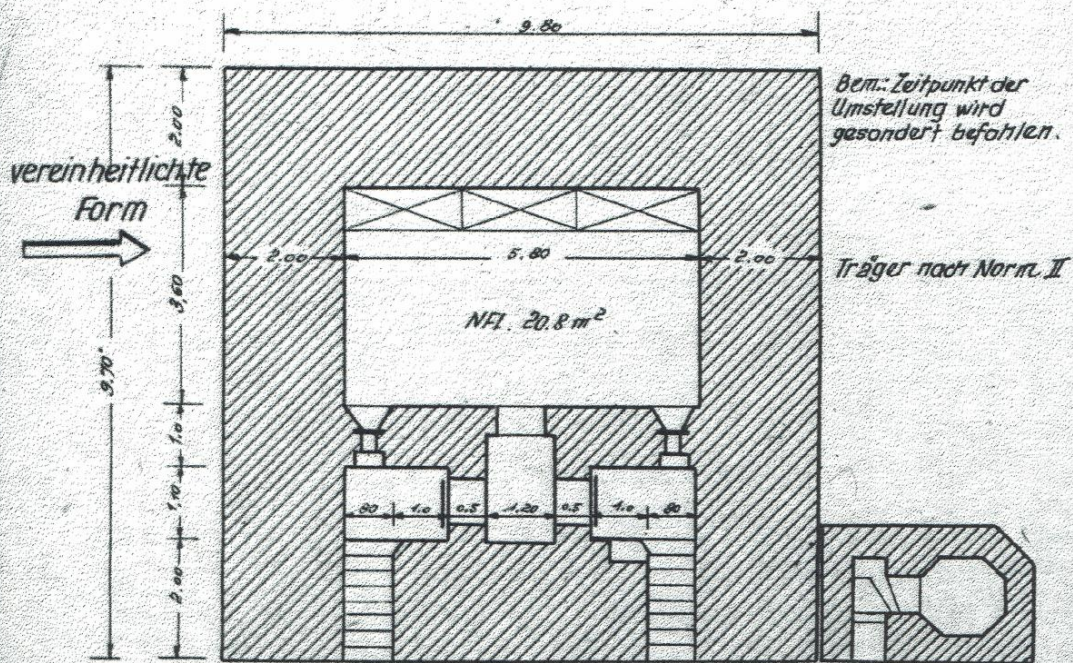
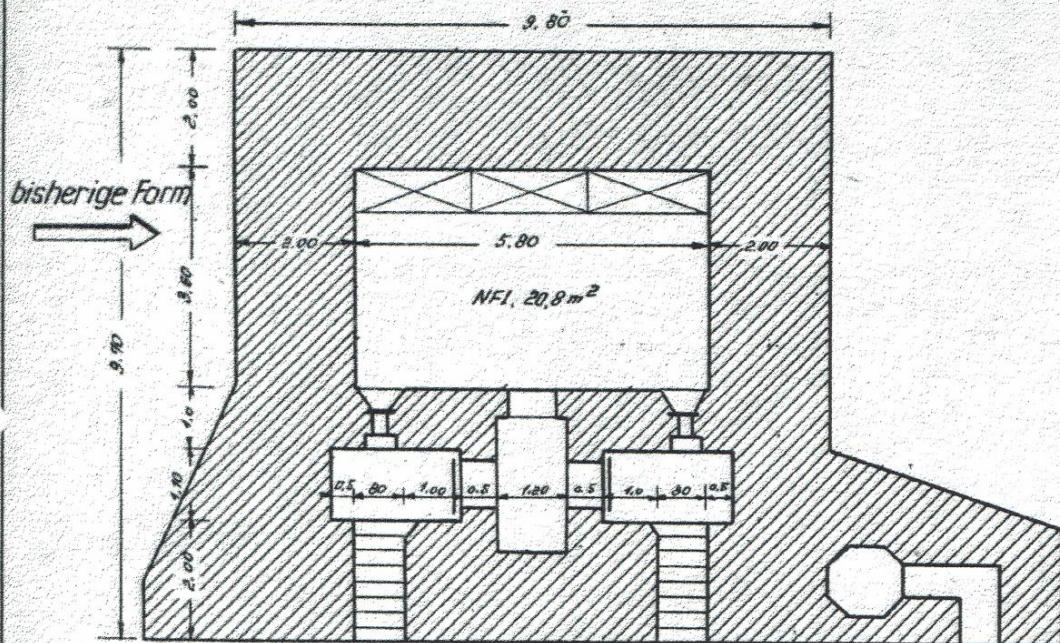
▲ Opengewerkt beeld van de 621 n.A. die gebruikt werd als Gefechtsstand voor de IJssel-Stelling
 Afbeelding Leo van Midden 2020

▲ De verandering van de functie Gruppenunterstand naar Gefechtsstand. Bron:
 www.fortificatieforum.nl, via dhr C. Neijtsingh.

Regelbau 621
Gruppenunterstand
M. 1:100

Anlage 8

Raumtiefe I 2,70 - 2,90 m Nichte Weite, Trägerlänge 3,30m NP 18
 " II 3,50 - 3,60 m " " " 4,00 " " 18

26.10.64

▲ Overzichtsplan van de aanpassing op het standaard Regelbau type 621 waarvoor de toevoeging 'neuer Art' werd gebruikt. Bron Bundes Archiv, RH 11-III/128.

Beispiel für die Be- u. Entlüftung eines Regelbaues.

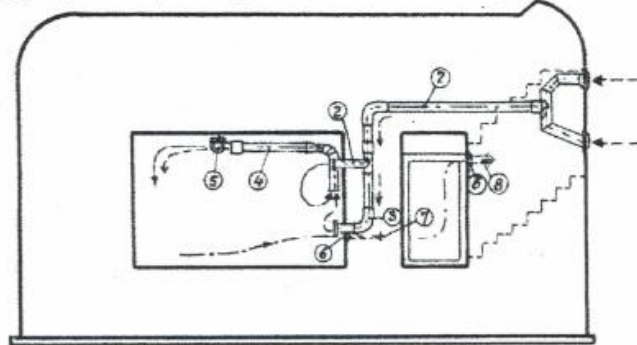
Lüftungsplan für Gruppenunterstand.

237

(Regelbau 621 n. A)

M. 1:100

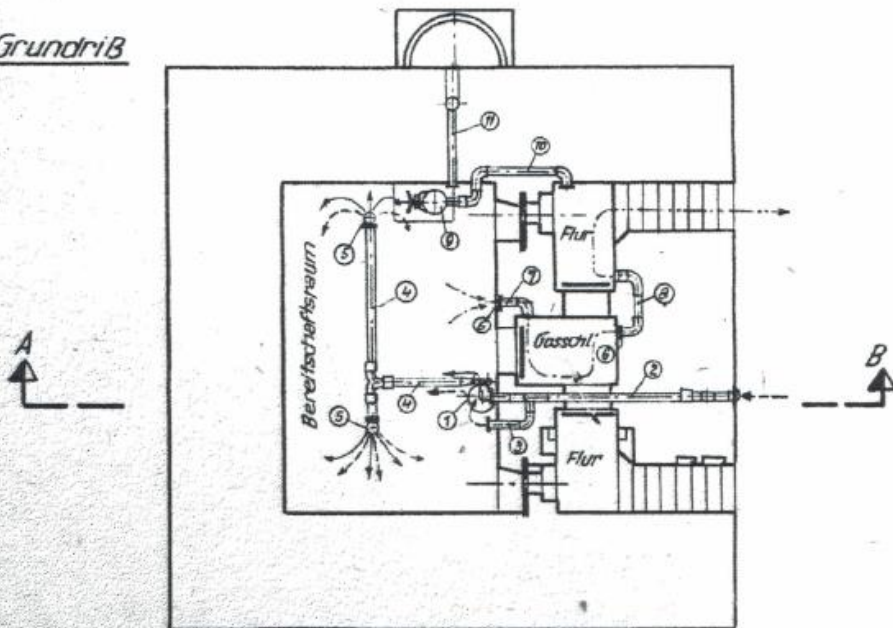
Schnitt A-B (Schutzlüfter u. Ofen mit Rauchrohrleitung nicht eingezeichnet)

Türen und Scherben sind geschlossen
„Der Lüftungsbereich ist gesichert.“

Bemerkung:
- - - nicht gereinigte Frischluft
— Frischluft
- - - verbrauchte Frischluft
- - - Abluft.

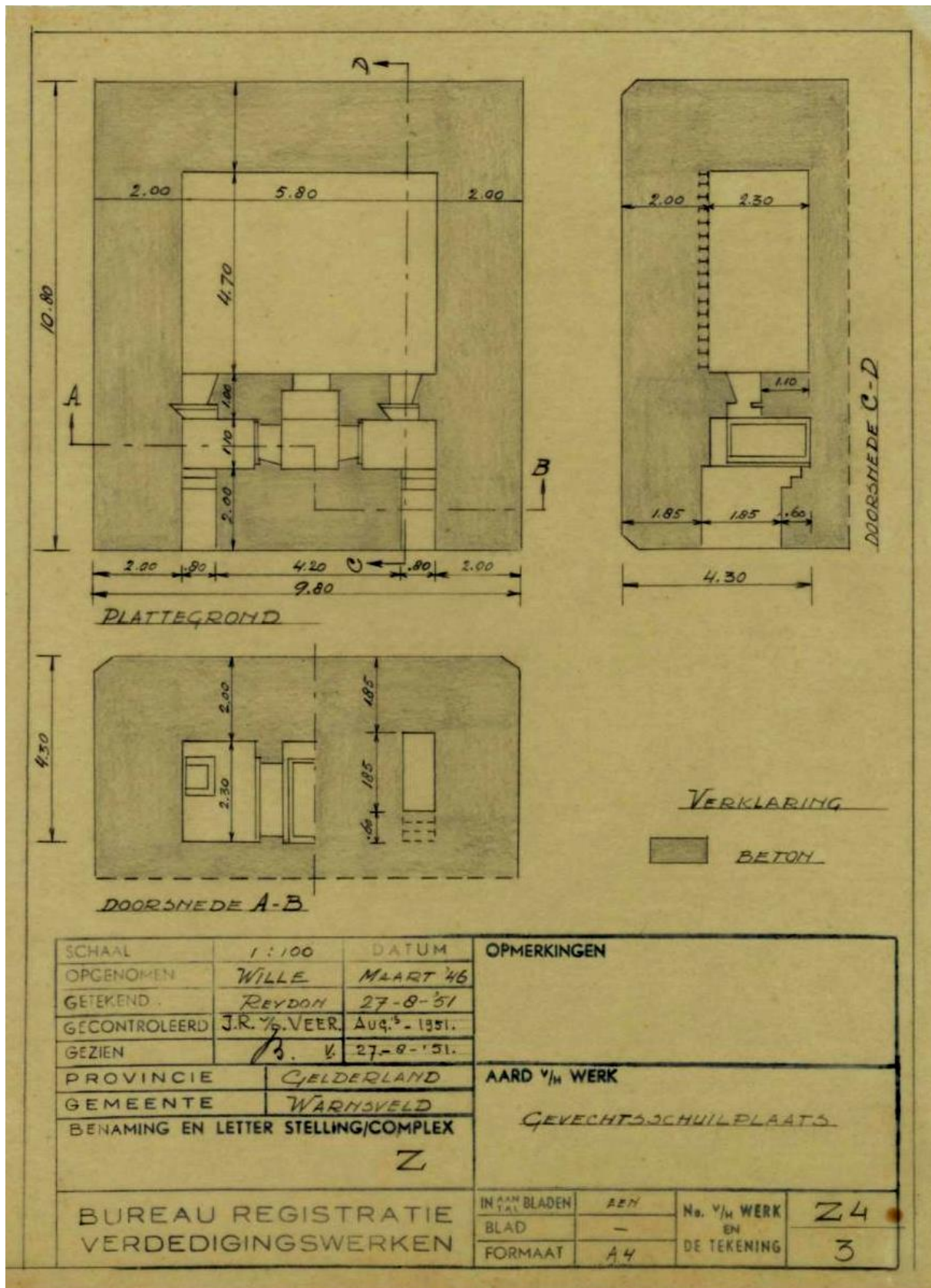
Grundriß

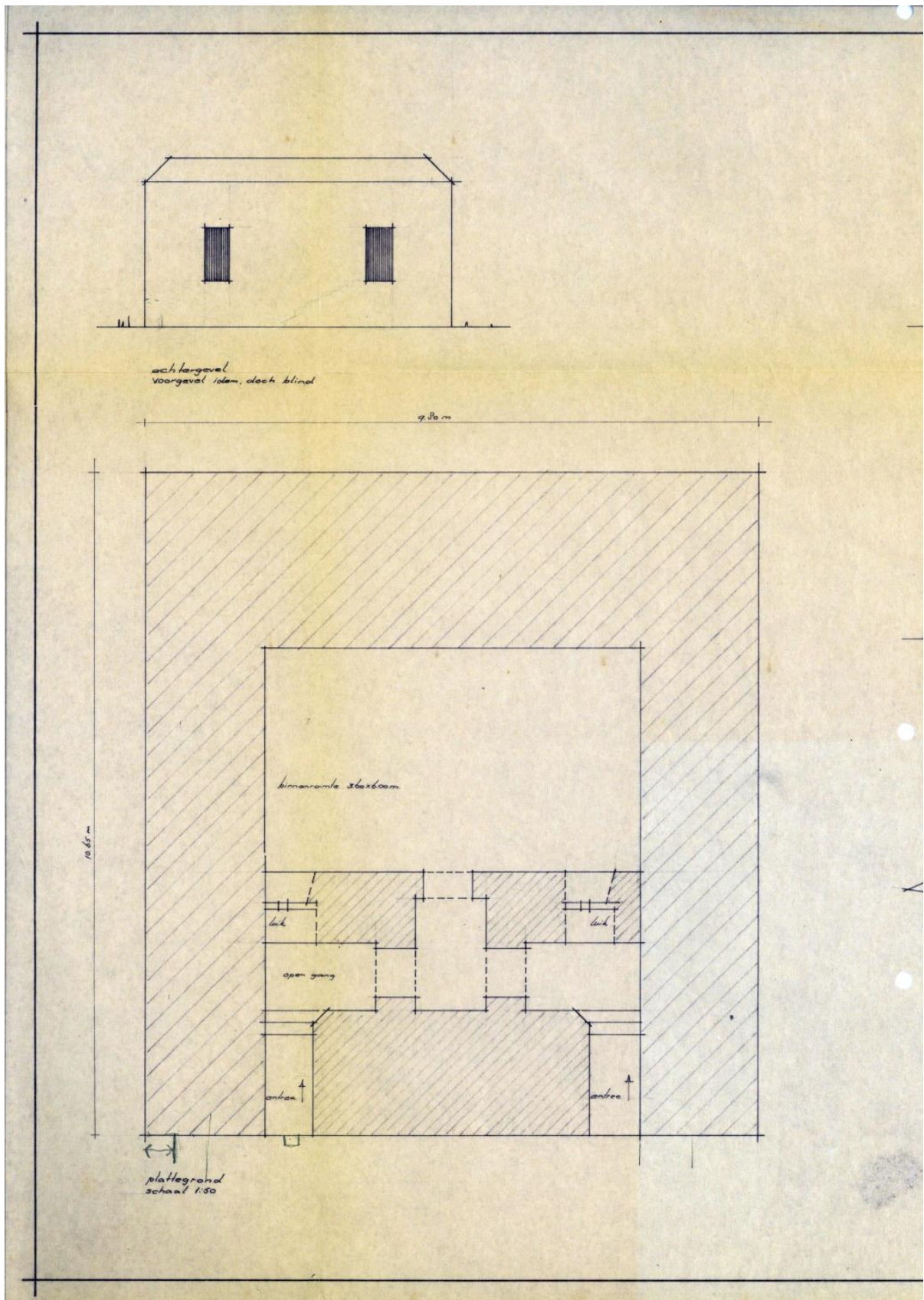
Erläuterung:

① Schutzlüfter NES 1,2 oder SL 1,2 -1	⑦ } Abluftleitung
② Luftansaugleitung	⑧ } Abluftleitung
③ Umgehungsleitung f. nicht gasversauerte Frischluft. Luft wird nicht durch Filter geleitet.	⑨ Ofen W. T. 120
④ Verteilerleitung	⑩ Verbrennungsleitung
⑤ Zuluftventil	⑪ Rauchrohrleitung
⑥ Überdruckventil	

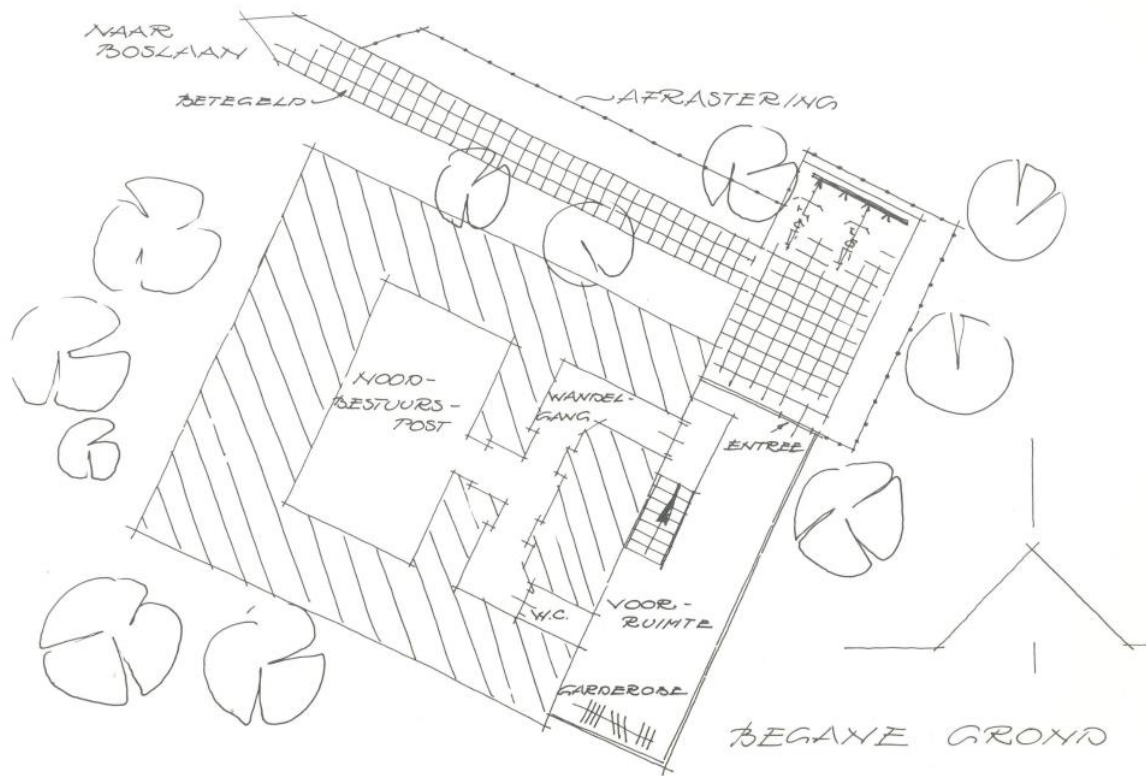
Kopie aus dem Bundesarchiv

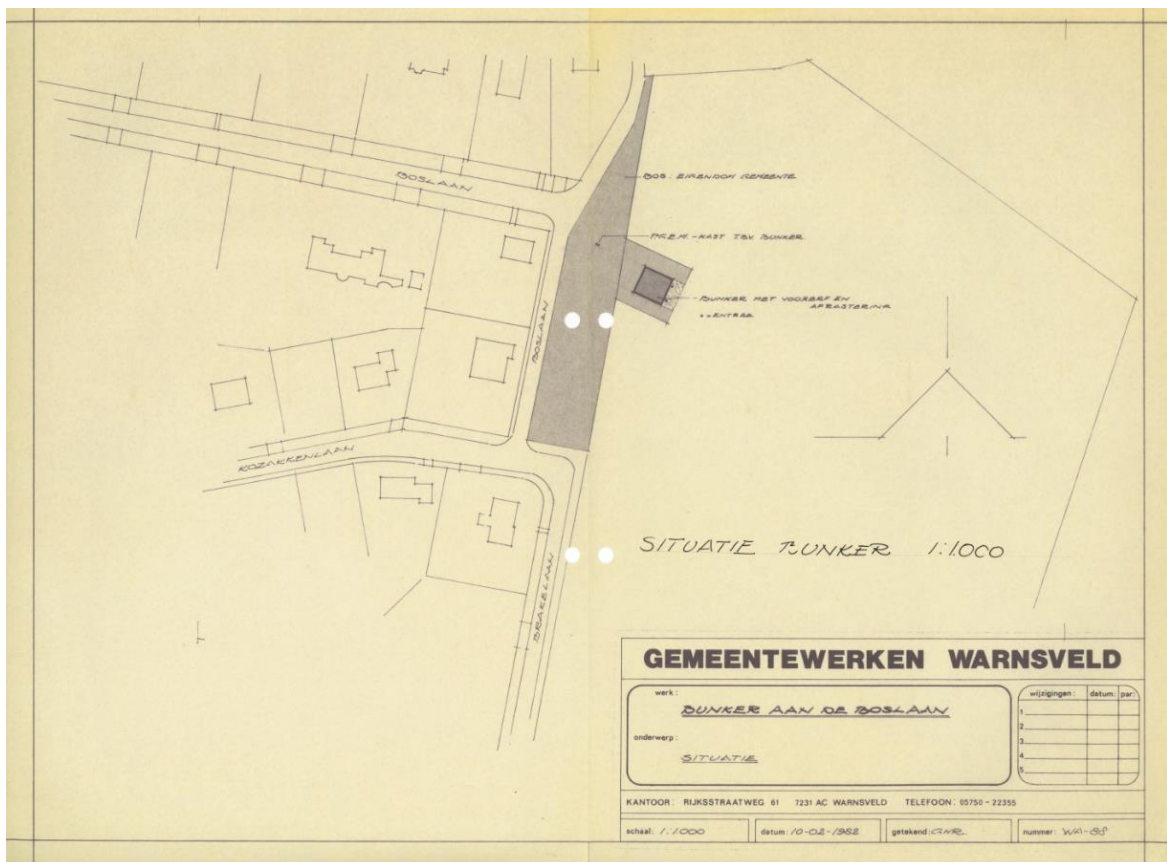
▲ De registratietekening die in 1951 is getekend door het Bureau Registratie Verdedigingswerken en van toepassing is op de bunker in het Kapperse Bos. Bron Nationaal Archief, 2.13.167-836.

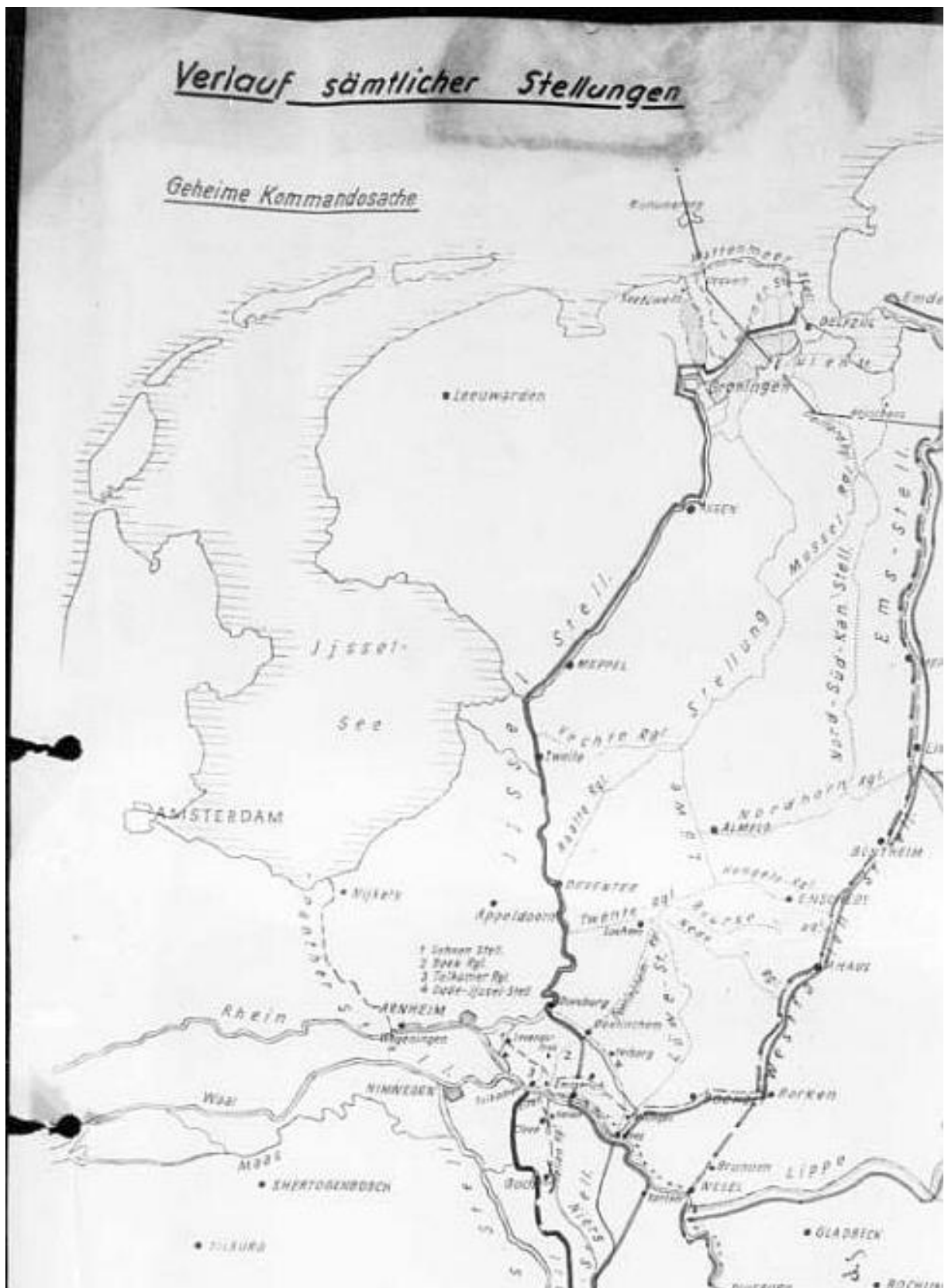
▲ Bouwtekening gemeente Warnsveld uit 1976. Opvallend is de dikkere frontzijde en kleinere werkruinte. Bron Erfgoedcentrum Zutphen, archiefnr. 0003, inv.nr. 1445.

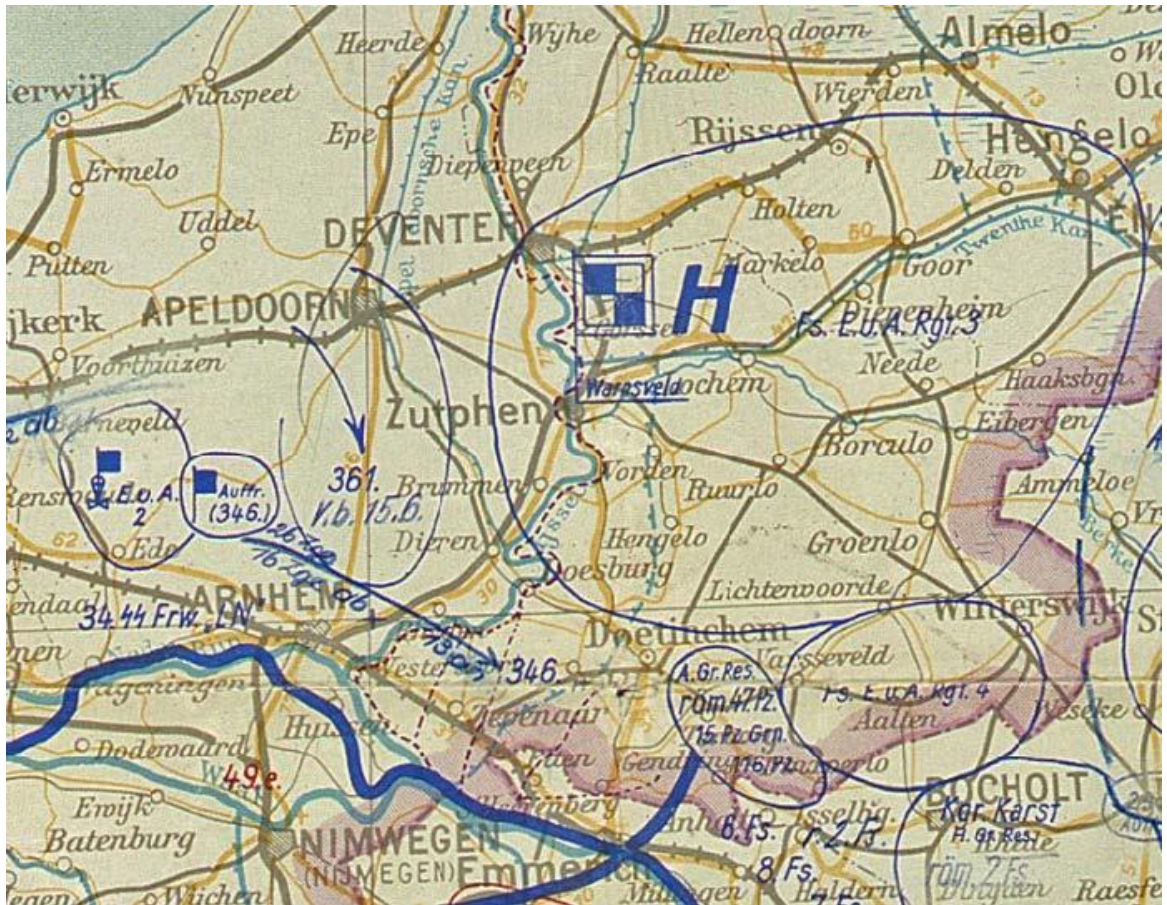
▲ Schets uit 1982 om de bestuurspost aan te passen. Bron Erfgoedcentrum Zutphen archief 0003, inv.nr. 1445.

▲ De situatie na aanpassing van de bunker tot noodbestuurspost voor de civiele verdediging met stroomvoorziening en hekwerk voor de ingangspartij. Bron Erfgoedcentrum Zutphen archief 0003, inv.nr. 1445.

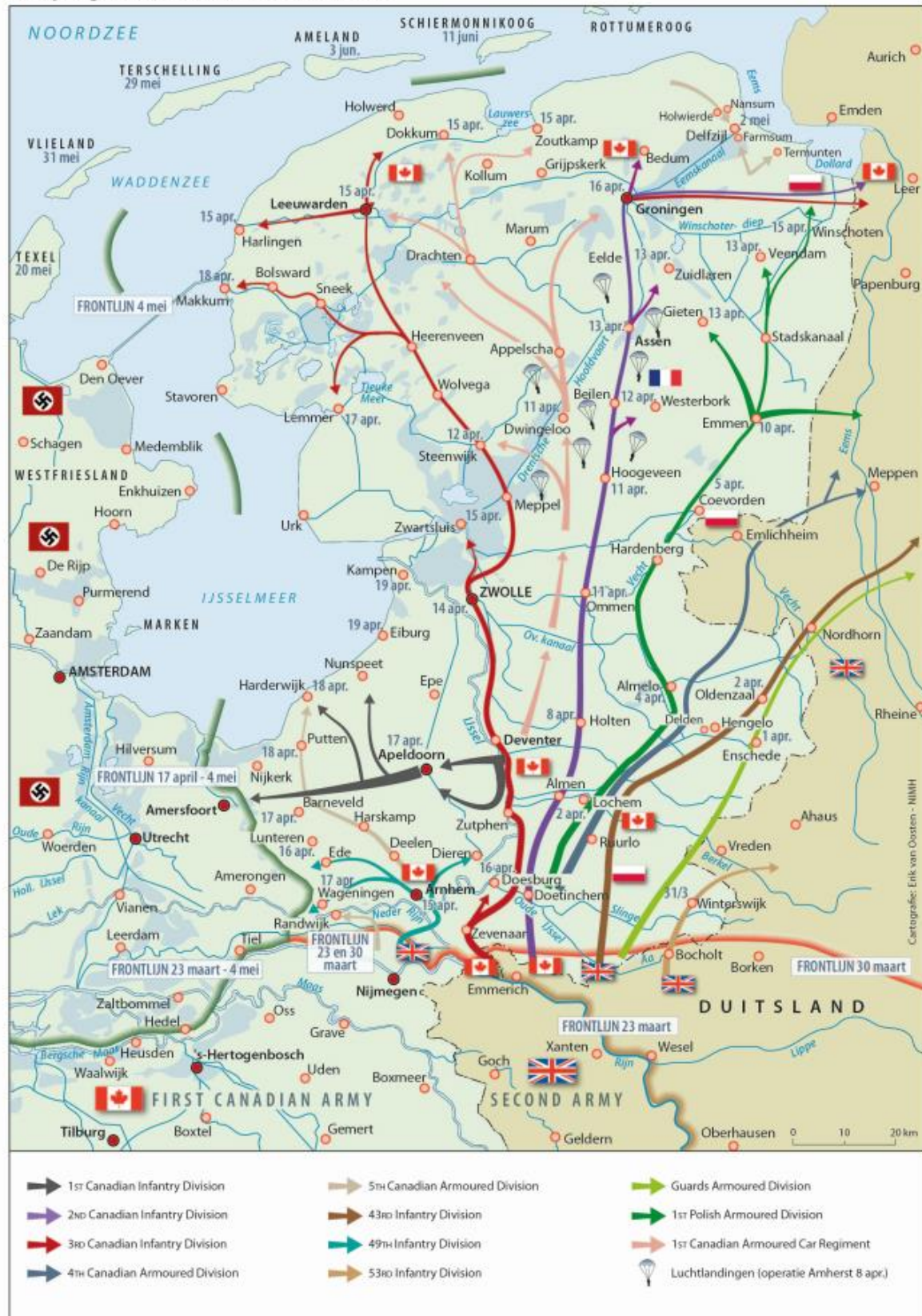

▲ Detail van een kaart met Duitse verdedigingswerken op 18 januari 1945. Let op de vermelding en omvang van de IJssel-Stellung. Bron National Archives, RG242

▲ Uitsnede van Duitse stafkaart met de situatie op 15 februari 1945. In Warnsveld is het hoofdkwartier van Heeresgruppe H gevestigd. Bron National Archives, German Situation Map

Bevrijding Oost- en Noord-Nederland 1945

▲ De bevrijding van Oost- en Noord-Nederland. Door de operaties Varsity en Plunder lukte het de geallieerden om de Rijn over te steken waarmee de IJssel en de opgeworpen IJssel-Stelling met inbegrip van de bunkers ten oosten van Warnsveld haar verdedigende rol verloren. Bron: Vrij! 75 jaar bevrijding van Nederland, NIMH